

Mänskliga rättigheter allas angelägenhet

Mänskliga rättigheter (MR) är ett av FN:s tre huvudarbetsområden. Av FN:s olika aktörer för mänskliga rättigheter har MR-rådet fått mest uppmärksamhet, men lika viktigt är arbetet som sker i de nio kommittéer som övervakar kärnkonventionerna, liksom högkommissariens uppdrag.

De mänskliga rättigheterna reglerar förhållandet mellan statsmakten och enskilda människor. De utgör en begränsning av statens makt över individen och slår samtidigt fast vissa skyldigheter för staten. Om en kränkning sker av de mänskliga rättigheterna är det i första hand den aktuella statens ansvar att se till att den enskilde får upprättelse. Men de mänskliga rättigheterna är en internationell angelägenhet och det är därför fullt legitimt för andra stater att framföra åsikter om och försöka påverka situationen i olika länder där rättigheterna kränks.

När FN bildades 1945 var huvudaktörerna överens om att världssamfundet måste ta ett gemensamt ansvar för enskilda människors grundläggande rättigheter. Därför skapade man 1946 *Kommissionen för mänskliga rättigheter (MRK)* och gav den i uppdrag att arbeta fram *Den allmänna förklaringen om de mänskliga rättigheterna ("MR-deklarationen")*. Deklarationen antogs av FN:s generalförsamling den 10 december 1948. Den formulerar i 30 artiklar de grundläggande rättigheter och friheter som tillkommer varje människa. MR-deklarationen är idag ett moraliskt rättesnöre för hela världen.

MRK fick därefter nya uppgifter. Under närmare 20 år arbetade kommissionen med att utarbeta internationella bestämmelser (konventioner) för mänskliga rättigheter. En av de första som antogs var *Konventionen om avskaffande av alla former av rasdiskriminering, CERD* (1965). De mest omfattande MR-konventionerna som förhandlats fram i FN:s regi är *Konventionen om ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter* samt *Konventionen*

FN:s högkommissarie för mänskliga rättigheter, Navi Pillay, uppmanar alla världens stater att öka sina ansträngningar att förverkliga de mänskliga rättigheterna.

om medborgerliga och politiska rättigheter, båda från 1966. Den allra senaste av FN:s MR-konventioner antogs 2010 och handlar om s k försvinnanden ("*enforced disappearances*").

1967 fick MRK i uppdrag att även börja granska hur länderna efterlever reglerna i konventionerna. För att hantera det nya mandatet började kommissionen omorganisera sitt sätt att arbeta. Specialrapportörer och arbetsgrupper utsågs och icke-statliga organisationer fick formell deltagarstatus vid kommissionens möten. En mycket viktig förändring var också att kommittéer med oberoende experter tillsattes för att regelbundet granska de konventioner som innehöll en skrivning om sådan granskning.

Även om MRK:s arbete medförde en rad framsteg för de mänskliga rättigheterna

fick kommissionen under 1990-talet alltmer kritik. Till slut enades man i FN:s generalförsamling om att avskaffa MRK och ersätta det med *FN:s råd för de mänskliga rättigheterna ("MR-rådet")*. Detta bildades och började arbeta 2006. Vid sidan av MR-rådet är *generalförsamlingens tredje utskott* ett viktigt politiskt forum inom FN för diskussioner om mänskliga rättigheter.

FN:s högsta chef i MR-frågor är *högkommissarien för mänskliga rättigheter* som har sitt kontor i Genève. Högkommissarien och dennes kontor är opolitiska och självständiga aktörer för mänskliga rättigheter (läs mer på nästa uppslag).

RÅDET FÖR MÄNSKLIGA RÄTTIGHETER

FN:s råd för mänskliga rättigheter är ett politiskt organ som bär stort ansvar för

FN:S MR-B

arbetet med mänskliga rättigheter inom FN. Rådet ska främja universell respekt för de mänskliga rättigheterna, behandla situationer där de mänskliga rättigheterna kränks och ge rekommendationer till FN:s medlemsländer. Liksom sin föregångare MRK sammanträder rådet i Genève i Schweiz.

När man arbetade fram utformningen av MR-rådet var det viktigt att det skulle bli mer effektivt än MRK. Bland annat ville man göra om arbetsformerna och förutsättningarna för medlemskap. Rådet ska därför hålla minst tre sessioner per år om sammanlagt minst tio veckor (till skillnad från MRK som endast hade ett möte per år). Därutöver kan rådet sammanställas med kort

Foto: FN/Olivier Chassot

varsel för att ta sig an kritiska MR-situationer om en av rådets medlemmar begär detta och minst en tredjedel av medlemmarna anser det nödvändigt.

En viktig nyhet är också att rådet efter ett uppgjort schema ska granska MR-situationen i alla världens länder (i stället för att som tidigare peka ut och kritisera vissa länder). Denna nya mekanism kallas *Universal Periodic Review, UPR*. Varje land granskas vart fjärde år vilket alltså innebär att en fjärdedel av världens länder genomgår granskningen under ett givet kalenderår. Sverige UPR-granskades för första gången 2010. Länder som själva är medlemmar i rådet ska granskas någon gång under sin mandatperiod.

MR-rådet har 47 medlemmar som väljs för perioder om tre år. Platserna fördelas mellan de fem geografiska grupperna i FN och alla FN:s medlemsstater kan kandidera. Vid valet av medlemmar till MR-rådet ska särskild vikt fästas vid hur kandidaterna har bidragit till att främja och respektera de mänskliga rättigheterna och om de gjort särskilda åtaganden på MR-området. För inval till rådet krävs stöd av en absolut majoritet av FN:s medlemmar.

Tillsammans med övriga nordiska länder har Sverige kommit överens om en nordisk rotation, som innebär att ett nordiskt land kandiderar åt gången. De nordiska länderna ingår i gruppen Västra Europa, som har sju platser i rådet. Sverige kandiderar till en plats i MR-rådet 2012-2015. I maj 2012 kommer det att avgöras om Sverige får ta plats i

rådet eller inte.

Enligt reglerna ska MR-rådets medlemmar samarbeta fullt ut med rådet och även, som framgår ovan, själva granskas under sin mandatperiod. Därmed är förhoppningen att ett medlemskap i rådet ska bidra till en positiv utveckling i de länder där mänskliga rättigheter kränks. Om ett land under sin tid i rådet ägnar sig åt grova och systematiska kränkningar av mänskliga rättigheter kan generalförsamlingen utesluta landet ur rådet. Då

krävs det att två tredjedelar av närvarande medlemmar i generalförsamlingen stödjer beslutet, något som hände för första gången den 1 mars 2011 då Libyen blev uteslutet.

En viktig skillnad jämfört med tidigare är också att MR-rådets sessioner sedan starten sänds på webben.

Det innebär bl a att icke-statliga organisationer som inte har möjlighet att vara på plats i Genève, t ex när deras egen regering granskas, ändå kan följa rådets arbete och se hur regeringen agerar.

Från MRK behöll man vid reformen vissa arbetsformer, t ex de oberoende specialrapportörerna och arbetsgrupperna för olika länder och tematiska MR-frågor. För närvarande finns det rapportörer som rapporterar om nio länder, bland dem Sudan och Burma. De 31 tematiska rapportörerna hanterar frågor som yttrandefrihet, religionsfrihet, tortyr, våld mot kvinnor, rätten till utbildning och utomrättsliga avrättningar.

Sveriges MR-ambassadör Hans Dahlgren presenterade i september 2011 fem frågor som den svenska regeringen vill driva om man i maj 2012 blir invald i MR-rådet:

- (1) Villkoren för det civila samhället. I många länder i världen har villkoren försämrats genom bl a krav på registrering och kontroll av olika slag.
- (2) Yttrandefriheten. Den massiva spridningen av ny teknik har lett till ökad yttrandefrihet, samtidigt som repressiva länder fått ökade möjligheter att övervaka och tysta obekväma röster.
- (3) Läget för homo- bi- och transpersoner. Trots att en viktig resolution antogs i MR-rådet sommaren 2011 finns en tendens i många länder att förföljelsen av dessa personer ökar.

FN:s råd för de mänskliga rättigheterna 2006

Generalför-
 tredje utsk

2010

Konventionen om försvinnanden

2008

Kommittén för rättigheter för personer med funktionsnedsättning

Konvent
med fun

2003

Kommittén för
för migrantarbe

1989

Konventionen om barnets rättigheter

1984

Kommittén mot tortyr

Konventi
eller förr

1979

Kommittén för a
av diskriminering

1966

Konventionen om medborgerliga och politiska rättigheter

1966

Kommittén för ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter

Ko
so

1965

Kommittén för a
av rasdiskriminering

1948

Den allmänna förklaringen om

FN:s kommission för de mänskliga rättigheterna (1946-2011)

BYGGE

Församlingens
möte

Högkommis-
sarien för mänskliga
rättigheter och
MR-kontoret i Genève

Kommittén mot
försvinnanden

konventionen om rättigheter för personer
i konfliktomsättningar

rättigheter
för flyktingar

Konventionen om migrant-
arbetares rättigheter

Kommittén för
barnets rättigheter

konventionen mot tortyr och annan grym, omänsklig
och neddärande behandling eller bestraffning

avskaffande
av tvångs
av kvinnor

Konventionen om
avskaffande av all slags
diskriminering av kvinnor

Kommittén för de
mänskliga rättigheterna

konventionen om ekonomiska,
sociala och kulturella rättigheter

avskaffande
av ras
diskriminering

Konventionen om
avskaffande av alla former
av rasdiskriminering

om de mänskliga rättigheterna

mänskliga rättigheterna

(2005)

- (4) Ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter. Samtidigt som den ekonomiska tillväxten är stark på många håll består och vidgas klyftorna mellan rika och fattiga.
- (5) Skyddet av civila. Framsteg har gjorts på senare tid men begreppet *skyldighet att skydda* ("responsibility to protect") måste värnas och framstegen vårdas.

HÖGKOMMISSARIEN FÖR MÄNSKLIGA RÄTTIGHETER

En högkommissarie för mänskliga rättigheter inrättades av FN:s generalförsamling 1993 som ett resultat av världskonferensen om mänskliga rättigheter i Wien samma år. Syftet var att stärka FN:s kapacitet på området. Högkommissariens uppgift är att främja och skydda de mänskliga rättigheterna genom dialog med och rådgivning till FN:s medlemsländer samt genom att samordna aktiviteter inom FN-systemet som rör MR. Sedan 2008 är Navi Pillay från Sydafrika FN:s högkommissarie för mänskliga rättigheter. Inrättandet av posten välkomnades långt ifrån av alla. Tvärtom såg vissa länder det som ett möjligt hot mot deras självbestämmande och nationella suveränitet. Det har därför varit viktigt ända sedan starten att arbeta för att stärka och säkra högkommissariens ställning och oberoende.

Högkommissarien har också ett eget kontor (*Office of the High Commissioner of Human Rights, OHCHR*), ofta kallat MR-kontoret, som ligger i Genève. MR-kontoret understödjer FN:s MR-mekanismer, ger råd och praktisk hjälp till stater och arbetar på olika sätt för att främja och säkra respekten för de mänskliga rättigheterna. Kontoret är organisatoriskt en del av FN-sekretariatet men fungerar i stort sett som ett fristående organ. Undantaget är personalfrågor och budget, där kontoret är underställt generalförsamlingen.

Under Kofi Annans tid som generalsekretär för FN lades grunden för en mer framskjutna plats för högkommissarien och OHCHR inom FN men också för MR-frågornas betydelse i stort. Kofi Annan gjorde en tydlig koppling mellan FN:s olika arbetsområden genom att slå fast att respekt för mänskliga rättigheter krävs för att uppnå både säker-

het och utveckling. Detta bidrog till att högkommissarien kunde flytta fram positionerna både vad gäller staters skyldighet att skydda sin befolkning och ambitionen att mänskliga rättigheter ska genomsyra hela FN:s verksamhet.

KONVENTIONER OCH KOMMITTÉER

FN:s främsta redskap för att skydda de mänskliga rättigheterna är konventioner. 25 juridiskt bindande konventioner om mänskliga rättigheter har förhandlats fram och antagits av FN:s generalförsamling. Några av MR-konventionerna har tilläggsprotokoll som förhandlats fram i efterhand och rör specifika frågor.

Länder som ansluter sig till en FN-konvention förbinder sig att inlemma reglerna i sin egen lagstiftning och att agera i enlighet med konventionens innehåll. Ett lands anslutning till en konvention sker i två steg. Först *signerar* landet vilket betyder att man tillkännager att man avser att ansluta sig till den. Ett arbete med att se över lagar och regler så att de stämmer med konventionen inleds. När översynen är klar *ratificerar* landet konventionen vilket innebär att den upptas som en del av landets lagstiftning. Länder som har ratificerat en konvention kallas för konventionsstater.

Det finns möjlighet att reservera sig mot delar av konventionstexten, något som många länder utnyttjar. Ett problem med reservationer är att innehållet i konventionen riskerar att urholkas om länder reserverar sig mot alltför många eller alltför viktiga bestämmelser. En av de konventioner som har flest reservationer är CEDAW, kon-

ventionen om avskaffande av all form av diskriminering av kvinnor. Cirka 60 länder har reserverat sig mot delar av dess innehåll.

Nio av FN:s MR-konventioner – de så kallade kärnkönventionerna – har en kommitté av

oberoende experter knuten till sig. Experterna sitter där i sin personliga kapacitet och är inte representanter för något land. Kommittéernas uppgift är att regelbundet granska alla stater som anslutit sig till konventionen. I konventionstexten står det hur ofta detta ska ske. Staterna måste då lämna en skriftlig rapport till kommittén där de redogör för hur arbetet med att förverkliga innehållet i

Foto: FN/Olivier Chassot

konventionen förlöper. Om kommittén anser att rapporten är oklar eller ofullständig får regeringen ta fram ett bättre underlag.

Ofta får kommittén också ta emot s k alternativrapporter eller parallellrapporter sammanställda av icke-statliga organisationer i det berörda landet. Dessa har i dagsläget stor betydelse eftersom kommittéerna är överbelastade och har svårt att hinna kontrollera alla uppgifter som de får av regeringarna. När granskningen är gjord utfärdar kommittén rekommendationer till regeringen, s k *concluding observations*.

MR-kontoret i Genève ger administrativt stöd till granskningskommittéerna. Svenskar som suttit med i en kommitté är bl a Lisbeth Palme (barnkommittén), Peter Nobel (rasdiskrimineringskommittén),

Elisabeth Palm (kommittén för medborgerliga och politiska rättigheter, den s k MR-kommittén) samt Krister Thelin (alltjämt medlem av MR-kommittén).

Den senaste i raden av kärnkonventioner handlar om s k försvinnanden. Den trädde i kraft i januari 2010 då 20 länder ratificerat den. Kommittén sammanträdde för första gången i november 2011. Sverige har fortfarande inte ratificerat konventionen men förberedande arbete för att göra det pågår.

De nio kärnkonventionerna är:

- Konventionen om ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter (ICESCR)
- Konventionen om medborgerliga och politiska rättigheter (ICCPR)
- Konventionen om avskaffande av alla former av rasdiskriminering (CERD)

- Konventionen om avskaffande av all form av diskriminering av kvinnor (CEDAW)
- Konventionen mot tortyr och annan grym, omänsklig eller förnedrande behandling eller bestraffning (CAT)
- Konventionen om barnets rättigheter (CRC)
- Konventionen om skyddet av alla migrantarbetare och deras familjers rättigheter (ICRMW)
- Konventionen om skydd av personer med funktionsnedsättning
- Konventionen till skydd för alla människor mot påtvingade försvinnanden

Läs mer på: www.fn.se/mr
och www.ohchr.org

Det här kan DU göra!

Att förverkliga ens de mest grundläggande mänskliga rättigheterna för alla människor är en enorm utmaning. Alla behövs i den kampen! Här är några förslag på vad DU kan göra för att dra ett strå till stacken:

1

Utbilda en flicka i Kongo om hennes rättigheter!

I Kongo kränks de mänskliga rättigheterna dagligen och flickor är särskilt utsatta. Att flickorna själva har kunskaper om sina rättigheter är avgörande för att de ska kunna hävda dem. FN-förbundet arbetar med att öka barns och flickors kunskaper i ämnen som mänskliga rättigheter, jämställdhet och demokrati – samtidigt som man försöker ge dem verktygen och självförtroendet att använda dessa kunskaper.

Stöd FN-förbundets arbete för flickors rättigheter i Kongo! Ett bidrag på 100 kr ger oss möjlighet att se till att tre flickor får ökade kunskaper om sina rättigheter. Ge en gåva på Pg 90 00 79 - 5, ange "flicka"!

2

Ställ en fråga till din kommun!

Även i Sverige finns mycket att göra när det gäller mänskliga rättigheter. Negativa attityder och intolerans mot personer som upplevs som "icke-svenska" är t ex ett stort problem i hela samhället. Följden blir att dessa personer blir diskriminerade, bl a på bostads- och arbetsmarknaden.

Människor bor och lever i kommuner och därför är kommunala aktörer avgörande för hur samhället lyckas motverka diskriminering. Ställ en fråga till din kommun om hur den jobbar för mänskliga rättigheter och mot främlingsfientlighet och intolerans – t ex under kommunfullmäktiges allmänna frågestund eller via kommunens webbsida.

3

Lär dig mer om mänskliga rättigheter!

FN-förbundet arrangerar kurser som på olika sätt berör FN:s organisation och arbete. A-kursen är en baskurs som ger grundläggande information om många olika frågor. B-kursen är en endagskurs som riktar sig till dig som redan har grundläggande kunskaper om FN. Den erbjuds i tre olika varianter: fred och säkerhet, utveckling och fattigdomsbekämpning samt mänskliga rättigheter. För information om kommande kurser se www.fn.se/utbildning.

Det finns också mycket information på webben där du själv kan läsa på om mänskliga rättigheter. Se www.fn.se/mr, www.humanrights.se och www.manskligarattigheter.se.